

Φτάνοντας επομένως στο τέλος της παρούσας εργασίας και έχοντας ολοκληρώσει τη μελέτη του εκπαιδευτικού συστήματος της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ελλάδας κατά το 19ο αιώνα, θεωρώ ότι θα ήταν σκόπιμο να αναφερθούμε συνοπτικά σε ορισμένα συμπεράσματα, στα οποία μας οδήγησε η συγκεκριμένη μελέτη: α) Πρωτίστως λοιπόν, παρατηρούμε ότι ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός ήταν εκείνος που ώθησε αρχικά τη Γαλλία, την Ελλάδα και αργότερα την Αγγλία, να ενδιαφερθούν για τη μόρφωση των πολιτών τους. Τα διδάγματα των Διαφωτιστών και τα κηρύγματά τους για βελτίωση του βιοτικού και πνευματικού επιπέδου προέτρεψαν τα προαναφερόμενα κράτη στην παροχή ισότιμης παιδείας σε όλους τους πολίτες. β) Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα η αξία της παιδείας αναγνωρίστηκε από όλους και ήταν πλέον κοινή διαπίστωση ότι η παιδεία είναι αυτή που απελευθερώνει από προλήψεις, δεισιδαιμονίες και προκαταλήψεις και οδηγεί στην πνευματική και ηθική λύτρωση, καθώς διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες και βοηθά τους ανθρώπους να βελτιώσουν τη ζωή τους. γ) Η παιδεία προσέφερε τη δυνατότητα στη Πολιτεία να συγκεντρώσει τα ορφανά παιδιά από τους δρόμους, να τα απομακρύνει από κάθε επαφή με περιθωριακά άτομα και να μειώσει τοιούτοτρόπως την εγκληματικότητα. Μάλιστα, στην Ελλάδα αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό, αφού, εξαιτίας της πολύχρονης οθωμανικής αιχμαλωσίας και της επανάστασης, οι κυβερνήσεις του νεοσύστατου ελληνικού κράτους όφειλαν να συγκεντρώσουν όλα τα ελληνόπουλα, καθώς αυτά αποτελούσαν το μέλλον της πατρίδας. δ) Εκτός από την έντονη επιθυμία για βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, κυρίως των κατωτέρων τάξεων, ένας άλλος παράγοντας που οδήγησε στην προσπάθεια παροχής παιδείας σε όλους τους πολίτες και κυρίως στην εργατική τάξη, ήταν η ολοένα αυξανόμενη πρόοδος της τεχνολογίας και η έντονη βιομηχανοποίηση κυρίως στην Αγγλία και στη Γαλλία. ε) Ένα άλλο συμπέρασμα που μπορούμε να αναφέρουμε, είναι ότι καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, η παιδεία και ο έλεγχος της απετέλεσαν μήλο της έριδος ανάμεσα στην Εκκλησία και το Κράτος. στ) Η παροχή παιδείας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες δεν ήταν καθ' όλα ισότιμη, καθώς, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής, η γυναίκα θεωρείτο κατώτερο όν. Όμως, χάρη στις προτάσεις διάφορων παιδαγωγών, και στην ανάγκη εξειδίκευσης των γυναικών που εργάζονταν, σταδιακά υπήρξε ενδιαφέρον για τη μόρφωση των γυναικών και η θέση των τελευταίων άρχισε να βελτιώνεται. ζ) Όσον αφορά τώρα την Αγγλία, παρατηρούμε ότι, μέχρι το 1870, ο ρόλος του Κράτους στην παροχή παιδείας ήταν πολύ περιορισμένος και η όποια προσφορά παιδείας οφειλόταν αποκλειστικά στην πρωτοβουλία της Εκκλησίας και των ιδιωτών. Μάλιστα, στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οι ίδιοι οι Άγγλοι πολίτες δεν αντιδρούσαν στη μη συμμετοχή του Κράτους, καθώς οι διάφορες θρησκευτικές ομάδες προτιμούσαν να φροντίζουν οι ίδιες για τη μόρφωση των παιδιών τους και όχι να παρέχεται μία ομοιόμορφη κρατική παιδεία που θα ελεγχόταν όμως από την Αγγλικανική Εκκλησία. η) Παρόλο όμως που η Αγγλία εμφανίζεται περισσότερο αμέτοχη ή και αδιάφορη για την παιδεία των πολιτών της είναι χαρακτηριστικό ότι από αυτή ξεκίνησε ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός που επηρέασε τη Γαλλία και την Ελλάδα και τις ώθησε και στην επανάσταση, αλλά και στην επιθυμία υλοποίησης της βαθύτερης ανάγκης για καλύτερευση της ατομικής και κοινωνικής ζωής. Και βέβαια, στην Αγγλία αναπτύχθηκε και η αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας που εφαρμόστηκε στη Γαλλία και στην Ελλάδα και επέτρεψε τη γρήγορη και εύκολη διδασκαλία ενός μεγάλου αριθμού παιδιών, σε μια εποχή που οι οικονομικές κυρίως συνθήκες δεν επέτρεπαν κάτι τέτοιο. θ) Η εκπαίδευση στη Γαλλία γνώρισε αρκετές μεταπτώσεις, οι οποίες επηρεάζονταν και από την αλλαγή πολιτικού σκηνικού. Μετά την Επανάσταση όμως, και μέχρι το 1870 η παιδεία παρείχετο σε ένα διαρκώς αυξανόμενο αριθμό παιδιών, αγοριών, αλλά και κοριτσιών. ι) Η εκπαιδευτική κατάσταση στην Ελλάδα επηρεάστηκε κυρίως από τη Γαλλία και την Αγγλία και ακολούθησε το παράδειγμά τους. Στην Ελλάδα, η ανάπτυξη της παιδείας ήταν περισσότερο δύσκολη, καθώς το νεοσύστατο ελληνικό κράτος είχε να αντιμετωπίσει αρκετές αντιξοότητες. Το έργο του Καποδίστρια και

η ώθηση που έδωσε στα εκπαιδευτικά θέματα, γρήγορα αλλοιώθηκε από τον ερχομό των Βαυαρών καθώς οι τελευταίοι προσανατόλισαν το εκπαιδευτικό σύστημα προς τον κλασικισμό και τον αναχρονισμό. κ) Η παροχή δωρεάν παιδείας γνώρισε μεγαλύτερη αποδοχή στο ελληνικό και στο γαλλικό κράτος, συγκριτικά με το αγγλικό. Ολοκληρώνοντας λοιπόν, θα λέγαμε πως αποδεικνύεται ότι ο 19ος αιώνας θα μπορούσε κάλλιστα να θεωρηθεί ως ο αιώνας της εκπαίδευσης, καθώς, κατά τη διάρκεια του αιώνα αυτού, συνέβησαν οι σημαντικότερες αλλαγές στο τομέα της παιδείας και ετέθησαν οι βάσεις για τις αλλαγές που επακολούθησαν. Τέλος, πέρα από τις όποιες διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα στα τρία κράτη που εξετάζει η παρούσα εργασία, ανάμεσά τους υπήρξε μία αλληλεπίδραση και το 1870 υπήρξε η αρχή μιας νέας εποχής.